

# Η Υπάτη και Οθωμανική Κυριαρχία

[Αφιερώματα / 1821-2021: Ανάσταση του Γένους / Ιστορία](#)

[Χριστίνα Χαχοπούλου, Φιλόλογος](#)



**Οι Οθωμανοί αφού κατέλαβαν την πόλη, τη μετονόμασαν σε Πατρατζίκ (Μικρή Πάτρα) και επισκεύασαν και ενίσχυσαν την οχύρωσή της. Σε κάθε οχυρή θέση που καταλάμβαναν, εντός των ακροπόλεων και των φρουρίων δεν επιτρεπόταν η κατοίκηση των Ελλήνων ούτε καν η διανυκτέρευση σ' αυτά. Ενδεικτική της δυσπιστίας των Οθωμανών απέναντι στους ραγιάδες είναι η φράση *«ποτέ πίστη στον άπιστο και ποτέ εξουσία σ' αυτόν»*. Σ' όλα τα φρούρια υπήρχαν στρατιωτικοί διοικητές ή φρούραρχοι (ζιντζιρταραγάδες), διορισμένοι από την Πύλη έχοντας στην υπηρεσία τους εις μεν την Ασία τοπικά άτακτα στίφη, εις δε τις κτήσεις τους στην Ευρώπη και τα νησιά, Τουρκαλβανούς.**

Τότε, όπως αναφέρει ο Δημήτριος Αινιάν στο έργο του «Αναμνήσεις μιᾶς θερινῆς νυκτός ἐν Ὑπάτῃ», *«Ἡ πόλις ἐκυριεύθη, ἀλλ' ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς ὀλίγοι διεσώθησαν καί ἐτοποθετήθησαν εἰς τό ἀπέναντι κείμενον προάστειον, ὀνομαζόμενον Κοπάνου»*. Η συνοικία αυτή αναπτύχθηκε γύρω από την εκκλησία της Παναγίας του Κοπάνου. Πρόκειται για την παλιά εκκλησία της Ζωοδόχου

Πηγής, το «Σαραντάρι», όπως είναι γνωστό, όπου ενταφιάστηκε ο μητροπολίτης Νέων Πατρών Ιωσήφ(1650- 1655 μ.Χ), και η οποία αναστηλώθηκε το 1890, καταστράφηκε από τους Γερμανούς, ξαναχτίστηκε μετά τη Γερμανική κατοχή και σήμερα λειτουργεί ως ξωκκλήσι στο γνωστό μας κατάφυτο ύψωμα. Κάποιες άλλες οικογένειες, κυρίως ευγενών, προβλέποντας ισχυρή παρουσία Τούρκων στην πόλη λόγω της θέσης της και κατ' επέκταση του ρόλου της, για να αποφύγουν την καταδυνάστευση, κατευθύνθηκαν σε γειτονικές περιοχές. Μεταξύ αυτών ήταν και η οικογένεια Χατζή-Αναγνώστου Οικονόμου, γνωστή από την μετέπειτα σημαντική της παρουσία στην περιοχή, που εγκαταστάθηκε στο Μαυρίλο του Τυμφρηστού.



Άμεση συνέπεια της οθωμανικής κατάκτησης ήταν η διακοπή κάθε οικονομικής δραστηριότητας. Οι επαγγελματίες εγκατέλειψαν τα εργαστήριά τους και η ύπαιθρος ερημώθηκε. Οι Οθωμανοί όμως, επειδή υπήρχε ανάγκη για επανεκκίνηση της οικονομίας και συγκεκριμένα είχαν ανάγκη από εργατικά χέρια, σταμάτησαν εν μέρει το βίαιο εξισλαμισμό και περιορίστηκαν σε ταπεινώσεις και καταπιέσεις, επιδεικνύοντας κάποια ανεκτικότητα έναντι των χριστιανών. Ακόμη εκμεταλλευόμενοι το μίσος των Ορθοδόξων προς τους Δυτικούς, παραχώρησαν προνόμια στην εκκλησία. Ενδεικτική είναι η στάση του ίδιου του Μωάμεθ Β΄ του Πορθητή, ο οποίος έχρισε το Γεννάδιο, γνωστό ανθενωτικό, ως οικουμενικό πατριάρχη Κωνσταντινούπολης. Άμεσο αποτέλεσμα αυτής της στάσης ήταν και η

διατήρηση της Επισκοπής Νέων Πατρών με καθεδρικό ναό τον Άγιο Νικόλαο, στο δυτικό μέρος της πόλης, αφού ο ναός του Αγίου Γεωργίου, ο οποίος είχε χρησιμοποιηθεί από τους Καταλανούς ως έδρα του καθολικού επισκόπου τους, είχε μετατραπεί από τους Τούρκους σε τζαμί.

Σύμφωνα με το οθωμανικό διοικητικό σύστημα η πόλη έγινε έδρα καζά. Ο καζάς αποτελούνταν από ομάδες χωριών, τους ναχιγιέδες, και ο ίδιος αποτελούσε τμήμα μιας ευρύτερης περιφέρειας, του Σαντζακίου. Συγκεκριμένα, ο καζάς Πατρατζικίου υπαγόταν στο Σαντζάκι των Τρικάλων αρχικά και αργότερα της Ναυπάκτου, ενώ ο καζάς του Ζητουνίου (Λαμίας), του άλλου σημαντικού κέντρου της περιοχής Φθιώτιδας, υπαγόταν στο Σαντζάκι του Ευρίπου<sup>[1]</sup>.

Κατά τους κανόνες της Οθωμανικής διοίκησης, η Υπάτη (Πατρατζίκι) είχε διπλή διοίκηση:

α. **Την οθωμανική**, που διοριζόταν από την κεντρική εξουσία (Υψηλή Πύλη) της Κωνσταντινούπολης, με πρώτο στην ιεραρχία το διοικητή του καζά, οποίος αρχικά ονομαζόταν σούμπασης κι αργότερα βοεβόδας. Ήταν ο ανώτερος πολιτικός και στρατιωτικός διοικητής της περιοχής, υπεύθυνος να εισπράττει τον κεφαλικό φόρο, διάφορους δασμούς, δικαστικά τέλη και να επιβάλλει την τάξη. Δεύτερος στην ιεραρχία ήταν ο καδής ή κατής, ο δικαστής της περιοχής, από την ονομασία του οποίου και η περιφέρεια ονομαζόταν Καδηλίκι.

β. **Τη χριστιανική**, που εκλεγόταν μεν από την εγχώρια χριστιανική κοινότητα αλλά κατόπιν η εκλογή της επικυρωνόταν από την τουρκική αρχή και τελούσε υπό τον έλεγχο του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Οι αντιπρόσωποι της χριστιανικής διοίκησης ονομάζονταν άρχοντες ή προεστοί ή επίτροποι ή δημογέροντες και στα τούρκικα κοτζαμπάσηδες. Αυτοί ήταν υπεύθυνοι για την είσπραξη των φόρων υπέρ των Τούρκων και την επίλυση των διαφορών που προέκυπταν μεταξύ των Χριστιανών.

Γνωστοί προεστοί της Υπάτης προέρχονταν από την οικογένεια των Χατζαίων, που η καταγωγή τους συνδέεται με τη μεγάλη βυζαντινή οικογένεια των Κατακαλώνων. Διαθέτοντας μια σεβαστή περιουσία και πλούσια εισοδήματα, αλλά συγχρόνως και μεγάλο κύρος, επιδόθηκαν σε ευεργεσίες με σκοπό να ανυψώσουν το μορφωτικό επίπεδο των συμπατριωτών τους και να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσής τους. Η πλούσια κοινωνική δράση τους περιλάμβανε έργα ανάπλασης της περιοχής όπως λιθοστρώσεις, κατασκευή οδών, κτίσιμο γεφυριών αλλά και ανέγερση εκκλησιών.

Ο δοκιμαζόμενος χριστιανικός λαός, που οι Οθωμανοί αποκαλούσαν ραγιάδες, δεν

όριζε όχι μόνο την περιουσία του αλλά ούτε καν τη ίδια τη ζωή του, που ήταν βέβαια στα χέρια των κατακτητών. Σ' αυτό συνηγορεί και η σημασία της λέξης «ραγιάς» που έχοντας αραβική προέλευση (raya) σημαίνει αγέλη, κοπάδι. Κατ' επέκταση ραγιάδες ήταν το κοπάδι του σουλτάνου, στο οποίο συμπεριφερόταν αναλόγως. Ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν πολλούς και δυσβάστακτους φόρους ανάμεσα στους οποίους υπήρχαν οι βασικοί φόροι της δεκάτης (το δικαίωμα του κατακτητή πάνω στο 1/10 της συγκομιδής) και της διακατοχής των ιδιοκτησιών. Κατέβαλαν όμως επιπλέον φόρους όπως οικογενειακόν, καταλυμάτων, επαρχιακών εξόδων, καφτανίων (τιμητικής στολής), καρφοπετάλων και άλλους έκτακτους, ανάλογα με τις ανάγκες των εκστρατειών που σχεδίαζε ο σουλτάνος.



Υπήρχαν επιπλέον δύο ιδιαίτερα ατιμωτικοί φόροι, που απέβλεπαν στην οικονομική εξόντωση των υπόδουλων ώστε να τους εξαναγκάσουν να εξισλαμισθούν, μιας και αυτός ήταν ο μοναδικός τρόπος να αποφύγουν τον εξευτελισμό. Οι φόροι αυτοί ήταν ο «κεφαλικός» (harac) και ο «φόρος αίματος» (devşirme), γνωστός ως παιδομάζωμα. Το χαράτσι ήταν η αποζημίωση για την παραχώρηση του δικαιώματος να ζει κανείς και να λατρεύει το θεό του. Κάθε χριστιανός από το δωδέκατο έτος της ηλικίας του και μέχρι το θάνατό του όφειλε να εξαγοράζει

κάθε χρόνο την άδεια αυτή. Πλήρωνε το φόρο και παραλάμβανε από τον εισπράκτορα την προσωπική του απόδειξη. Η απόδειξη ήταν χάρτινη είχε κάθε χρόνο διαφορετικό χρώμα, και έφερε το εξής κείμενο: «ο φέρων το παρόν έχει την άδεια να φέρει επί εν έτος την κεφαλήν επί των ώμων του». Το παιδομάζωμα ήταν πρακτική απαγωγής νέων αγοριών, με σκοπό τον εξισλαμισμό τους και την εκπαίδευσή τους ώστε να στελεχώσουν διάφορες κρατικές υπηρεσίες. Κυρίως κατέληγαν στα τάγματα των γενιτσάρων ή υπηρετούσαν στο παλάτι του σουλτάνου.

Οι γνώσεις μας γύρω από την πολιτική και κοινωνική κατάσταση στην προεπαναστατική Ελλάδα οφείλονται στις περιγραφές κάποιων περιηγητών που δημοσίευαν τις εντυπώσεις τους έχοντας δημιουργήσει μια ολόκληρη σχολή, αυτή που σήμερα ονομάζουμε περιηγητική λογοτεχνία. Θα αναφερθούμε σε δύο από αυτούς, έργα των οποίων έχουν παρουσιαστεί παλιότερα από τις σελίδες του περιοδικού μας και δίνουν εικόνες από τη ζωή τόσο της πόλης όσο και ολόκληρου του καζά Πατρατζικίου.

Ο πρώτος είναι ο Τούρκος Εβλιά Τσελεμπί, του οποίου το έργο παρουσιάστηκε στο τεύχος 4 του περιοδικού μας από τον Κώστα Κοτσίλη με τον τίτλο «Με το φακό του Εβλιά Τσελεμπί». Επισκέφτηκε μεταξύ άλλων πόλεων και την Υπάτη το 1668, και την περιγράφει ως κόμβον καλοκτισμένον και περικαλλή μεταξύ των βουνών. Μας πληροφορεί ότι είναι έδρα κετχουδά κεχαγιά(διαχειριστή -επίτροπου), σερδάρη (αρχηγού των Γενιτσάρων), μουχτασίπ (αγρονόμου) και ενός παλιού γενίτσαρη τσαούση, απεσταλμένου από το οτζάκι (σόι) των γενιτσάρων να εισπράττει το φόρο του πρόβειου κρέατος για την πλατεία των γενιτσάρων στην Κωνσταντινούπολη. Για την καταβολή του ήταν εγγεγραμμένοι όλοι οι μουσουλμάνοι και οι άπιστοι ραγιάδες του καζά. Συνεχίζει λέγοντας ότι έχει οκτακόσια περίπου σπίτια, λίθινα και κεραμοσκεπή με περιβόλια και αμπέλια. Συνολικά έχει πέντε μαχαλάδες, μιχράπια[2] εντός της αγοράς, τζαμιά μεσσιτία [3] στους μαχαλάδες, μεντρεσέν,[4] σχολείο, τεκέ[5], χαμάμ και εκατό περίπου εμπορικά καταστήματα, χάνι και άλλα ιδρύματα. Όλα είναι κτίρια που υποδηλώνουν ευημερία και έχουν προσανατολισμό προς βορρά

Δεύτερος είναι ο Γάλλος διπλωμάτης, περιηγητής και ιστοριογράφος Φραγκίσκος Κάρολος Ούγγος Λωράν ντε Πουκεβίλ (1770-1838).Περπάτησε κυριολεκτικά όλη σχεδόν την ηπειρωτική Ελλάδα παρατηρώντας και καταγράφοντας τα πάντα: διαμόρφωση του εδάφους, πανίδα και χλωρίδα, αγροτικές καλλιέργειες, εμπόριο, επαγγέλματα, αριθμητικό δυναμικό και εθνολογική σύνθεση του πληθυσμού, ήθη και έθιμα των κατοίκων, ακόμη και αποστάσεις σε ώρες και λεπτά μεταξύ των διαφόρων οικισμών. Στο ογκωδέστατο και πολύτομο έργο του «Ταξίδι στην

Ελλάδα» (1820), βρίσκουμε πολυτιμότες πληροφορίες για την περιοχή του καζά Πατρατζικίου τις παραμονές της Εθνεγερσίας. Το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στις «Υποσημειώσεις» του τέταρτου κεφαλαίου του δέκατου βιβλίου, όπου παρουσιάζεται το κτηματολόγιο του καζά Πατρατζικίου, το οποίο αποτελείται από τέσσερις ομάδες χωριών (ναχιγιέδες). Μέσα στον πακτωλό των πληροφοριών του βιβλίου ενδέχεται να υπάρχουν υπερβολές και παρεκβάσεις, αποτελούν όμως τα μοναδικά απογραφικά στοιχεία της περιοχής που δεν μπορεί κανείς να παραβλέψει.

1. Η πρώτη ομάδα αποτελούνταν από 21 οικισμούς (πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά), με την ονομασία «ΒΛΑΧΟΧΩΡΙΑ». Μεγαλύτερη πόλη ήταν η Υπάτη με 1500 σπίτια. Σημαντική εδώ είναι η παρατήρηση ότι οι κάτοικοι ήταν κατά το ήμισυ Έλληνες-Τούρκοι και 600 Εβραίοι. Την πληροφορία αυτή αξιοποίησε ο Ιωάννης Βορτσέλας, ο οποίος στο βιβλίο του «Φθιῶτις» αναφέρει ότι η Υπάτη περί το 1810 είχε 7500 κατοίκους. Ο αριθμός αυτός προκύπτει από τον πολλαπλασιασμό του αριθμού των κατοικιών(1500) επί τον αριθμό των ατόμων που αναλογούσαν περίπου σε κάθε σπίτι(5).
2. Η δεύτερη ομάδα αποτελούνταν από 10 οικισμούς με την ονομασία «ΓΙΑΝΟΥΛΑΔΙ» Προφανώς πρόκειται για το σημερινό Λιανοκλάδι, που ήταν και η μεγαλύτερη πόλη του ναχιγιέ με 80 σπίτια.
3. Η τρίτη ομάδα περιελάμβανε 18 οικισμούς, με την ονομασία «ΒΟΥΚΑΙΑ». Μεγαλύτερη πόλη του ναχιγιέ ήταν τα σημερινά Πουγκάκια με 80 σπίτια.
4. Η τέταρτη ομάδα αποτελούνταν από 23 οικισμούς, με την ονομασία «ΠΟΛΙΤΟΧΩΡΙΑ». Μεγαλύτερη πόλη ήταν το Γιαννούτσι, η σημερινή Παλαιά Γιαννιτσού, με 300 σπίτια.

[Διαβάστε ολόκληρη τη μελέτη εδώ](#)

#### **Παραπομπές:**

**[1]** Την Τουρκική διοίκηση παρουσιάζει ο Κων. Κοτσίλης, στο τεύχος αρ. 5 του περιοδικού «Υπάτη» (Ιούνιος 1981) με τίτλο «Η Τουρκική Διοίκηση και ο Καζάς Πατρατζικίου (Επαρχία Υπάτης)»

**[2]** μιχράπια: προσκυνητάρια, ιερά

**[3]** μεστσίτια: μικρά τζαμιά χωρίς μιναρέ

**[4]** μεντρεσές: οθωμανικό ιεροσπουδαστήριο

**[5] τεκές: τόπος συνάθροισης των δερβίσηδων, μουσουλμανικό μοναστήρι**

**Πρώτη δημοσίευση: έντυπο περιοδικό «Υπάτη», τευχ. 56, Ιανουάριος 2021, σσ.3-31.**

**<https://bit.ly/3estAft>**